

נפלאות הרמב"ן

בינינו
עמודים 5

שנה ב' | גליון ס"א
פר' כי תשא
תשפ"ב

יו"ל ע"י
מכון לימוד
להחדרת
הרמב"ן

בגליון:

אוצרות רבינו
פנינים יקרים,
אוצרות מחודשים
מבארו של רבינו

חילוקי רבינו
בו ביארו מקומות
בו רבינו מפרש
דעתו הק'

מעשה חש"ב
עינים וביאורים
במשנתו של רבינו

חילוקי רבינו

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ כִּנֵּי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וַיִּתְּנוּ אִיט כֹּפֶר נִפְטוֹ לַה' כִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה קָהָם גִּגְךָ כִּפְקֹד אֹתָם (ל"ה)
זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מַחְצִית הַשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה' כָּל הָעֵבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִקֵּץ עֶשְׂרִים טָנָה וּמַעֲלָה יִתֵּן תְּרוּמַת ה' (ל"ג י"ד)

ביאור הפסוקים

רבינו	רע"ו
<p>כאשר תשא את ראש בני ישראל במנין יתנו כפר נפש מחצית השקל ועתה במנין זה צוה עליהם שכל היודע בעצמו שהוא מכן עשרים שנה ומעלה יתן הסך הזה [מחצית השקל] והם הביאו אליו הכפר נדבה עם כל שאר הנדבה בבוקר בבוקר. [כ"פ כשמונים את בני ישראל במספר יתנו כפר נפש מחצית השקל ובמנין זה יתנו השקלים וימנו השקלים]</p>	<p>יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם. [אין מונים את בני ישראל אלא את השקלים שנותנים]</p>
<p>צוה הקב"ה את משה כאשר תשא את ראש בני ישראל במנין יתנו כפר נפש מחצית השקל, כלל המצוה כאשר תשא ראשם תעשה כן שיכנס בכלל כל פעם שימנם. [תשא פי' ספירה שהוא לשון הרמה שיספור את בני ישראל]</p>	<p>כי תשא לשון קבלה כתרוממו [ארי תקבל ית חשבון] כשתחפוז לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם.</p>
<p>'כל העובר על הפקודים' פירושו הראוי לעבור [רבינו לשיטתו לעיל שיתנו מעצמם הכפר ומשה יתן אותו על עבודת אהל מועד].</p>	<p>העובר על הפקודים דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן 'כל אשר יעבור תחת השבט' וכן 'תעבורנה הצאן על ידי מונה'</p>
<p>קבע לו משה רבינו מטבע כסף בישראל כי מלך גדול היה וקראו למטבע ההוא שקל.</p>	<p>זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו 'כזה יתנו'</p>
<p>קראו למטבע ההוא שקל בעבור שכל המטבע במשקל שלם אין בו פחת ולא כסף סיגים. [הוא מטבע מדויק ביותר]</p>	<p>מחצית השקל בשקל הקודש במשקל השקל שקצבתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה. [במשקל של שקל שקצב בו שאר התשלומים]</p>
<p>רבינו א. מלכי הגוים פחתו והזהובים ולפי השיעורין הנמצאים בדבריהם הדינרין שבתלמוד גדולים מן הזהובים הנמצאים היוצאים בזמננו קרוב לשליש והשקל שלשה רביעים אוקיא למשקל של הארץ הזאת. [מטבע האוקיא מזהב נפחת וכהיום שלשת רביעים ממנה היא שקל שלם ומחצית השקל הינו רביעית ועוד שמינית אוקיא]. ב. בדפוס"ר נוסף: ברכני ה' עד כה וזכיתי ובאתי לעכו ומצאתי שם ביד זקני הארץ מטבע כסף מפותח פתוחי חותם מצדו האחד כעין מקל שקד ומצדו השני כעין צלוחית ובשני הצדדים סביב כתב מפותח באר היטב והראו הכתב לכותיים וקראוהו מיד כי הוא כתב עברית אשר נשאר לכותיים וקראו מן הצד האחד שקל השקלים ומן הצד השני ירושלים הקדושה ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה והצורה השניה צנצנת המן ושקלנו אותו בשולחנות ומשקלו עשרה זהב אסטרילינש והם חצי האוקיא שהזכירה רש"י וכן ראיתי מן המטבע ההוא בצורות ההן ובכתביהם ההיא חצי משקלו והוא חצי השקל אשר היו שוקלים לקרבנות.</p>	<p>עשרים גרה השקל השלם שהשקל ארבעה זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות [גרה] אלא שבאו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף [יש בסלע כ"ד מעות]. לעיל [לעיל כא לב] פי' רש"י השקל משקלו ארבעה זוזים שהם חצי אוקיא למשקל הישר של קלוני"א. [מחצית השקל הינו רביעית אוקיא]. רבינו מביא מקור שיטת רע"ו מצא הרב מפרש בגמרא (ב"מ לד:) שהסלע שהוא שם מטבע השקל בארמית ארבעה דינרין וקבל במשקל הדינרין שהוא כמשקל הזהובים וכן כתב בפרושיו בגמ' בב"ק (לז:) הדינר משקלו זהוב וכן קורין בקוסטנטנינה הזהוב דינר. רבינו מאמר מדוע אינו סובר כרע"ו (פסי' א דלהל) כל זה אמת אבל שער הרב (רש"י) בזהובים הנמצאים בדורו וגם בדורנו והם כמשקל חצי האוקיא שהזכיר ואיננו כן [שאינו שוה כשקל] כי מלכי הגוים פחתו והזהובים.</p>
<p>איך המצוה למנות בני ישראל?</p>	<p>זה יתנו כל העבר על הפקודים מחצית השקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה' כל העבר על הפקודים מן עשרים טנה ומעלה יתן תרומת ה' (ל"ג י"ד)</p>
<p>פי' כי תשא</p>	<p>זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו 'כזה יתנו'</p>
<p>פי' העובר על הפקודים</p>	<p>מה למדים מיזה יתנו'</p>
<p>מחצית השקל מהו המטבע שנתנו?</p>	<p>איך המצוה למנות בני ישראל?</p>
<p>פי' 'בשקל הקדש'</p>	<p>מה למדים מיזה יתנו'</p>
<p>כמה משקל ושווי השקל?</p>	<p>מה למדים מיזה יתנו'</p>

אוצרות רבינו

ולא יהיה קהלם נגף חסדך איתם (ב טו)

האם המצוה לתת כפר נפש בפקד את בני ישראל היא מצוה לדורות או לשעה?

א. מפני שלא נתפרש כאן אם היא מצוה דורות או לשעה למשה במדבר טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים והיה הנגף בהם והתודה עליו ויאמר דוד אל ה' חטאתי מאד אשר עשיתי (שמואל ב כד ט).
ב. נראה ממה שאמר הכתוב (דברי הימים ב כד ו) 'מדוע לא דרשת על הלויים להביא מיהודה ומירושלים את משאת משה עבד ה' והקהל לישראל לאהל העדות' יראה מזה כי משאת משה מצוה לדורות להביאו לבדק הבית אע"פ שלא ימנם וכן בקרבנות כדברי חכמים שהיו מביאים שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית.

מה היתה טעותו של דוד המלך שספר את בני ישראל?

א. שחשב שהיא רק מצוה לשעה [כדלעיל].
ב. היה הקצף שמנאן שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא היה עושה בהם דבר בעת ההיא רק לשמח לבו שמלך על עם רב (רבינו במדבר א ג).
ג. יתכן עוד שנפרש ונאמר כי דוד צוה למנות כל איש ישראל רצוני לומר מבין שלש עשרה שנה ולמעלה שהוא איש כי לא נזכר במנינו 'מבין עשרים שנה ומעלה' אבל אמר 'לכו ספרו את ישראל' וזהו ענשו כי הכתוב לא הרשה למנות כן רק מבין עשרים שנה ומעלה בשקלים ומפני שזה איננו מפורש בכתוב טעה בו כי חשב במה שאמר 'ולא יהיה בהם נגף' שהוא בשקלים שהם כופר להם.

ביאור הכתוב (בדברים יב טו) שנתנו שלישיית השקל

כתוב (שם) 'והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו ללחם המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות החדשים למועדים ולקדשים ולחטאות לכפר על ישראל וכל מלאכת בית אלהינו' בכאן מפורש שהיו מביאים שקלים בכל שנה.

ומדוע אמר שלישיית השקל ולא מחצית השקל?

א. אמר 'שלישיית השקל' כי בימי עזרא הוסיפו עליהם [על השקל שלישי והיה השקל שוה שלושים גרה ולא עשרים גרה ככתוב בתורה] והיה שלישיית השקל עשר גרה.
ב. בירושלמי אמרו (שקלים פ"ב ה"ג) 'בשלישיית השקל' מכאן שאדם חייב באחריות שקלים שלשה פעמים בשנה מכאן שאדם צריך בשלישיית שקלו שלש פעמים בשנה מכאן שאין מטריחין על הצבור יותר משלשה פעמים בשנה.

האם השקל הוא סלע או חצי סלע?

תרגם אנקלוס 'בשקל הקדש' 'סלעא' כי כן שם המטבע בארמית ושיעורו ידוע נמי בתלמוד [שווי סלע]. ודע כי שקלי התורה הם הסלעים האלו הנזכרים שכל סלע מהם ארבעה דינרין אבל שקל המזכר בדברי חכמים כגון ששינו (שבועות מג) 'שקל הלוי' עליו וסלע היה שוה סלע הלוי' עליו ושקל היה שוה' הוא ב' דינרין חצי סלע. [שבחז"ל קראו למחצית השקל בשם שקל].

מדוע קראו למחצית השקל בשם שקל?

א. מפני שהעם קונין שקלים לחצאיי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה וכן הרגל בלשון חכמים במשנה ועל כן אומר אדם לחברו שקל הלוי'תני כלומר המשקל שישראל שוקלים.
ב. יתכן שעשו בזמן בית שני מטבע כסף של שני דינרים כדי שיהא מצוי לתת לגובר ההקדש ולא יצטרכו לקלבו [שצריך להוסיף השוקל ב' דינרים]

הענין לא ירקה והדל לא ימעט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם ולקחת את כסף הפקדים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד יהיה להני ישרא'ל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשותיכם (טו טז)

ביאור 'לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם'

רבינו

צוה הכתוב [כאן] שביאו [ב' תרומות] א. למלאכת המשכן תרומה של חצי השקל לכל העובר על הפקודים מבין עשרים שנה ומעלה, ב. רמז 'העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם' שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות [בן י"ג שנה] יביא מחצית השקל לקרבנות.

השני בשנה השנית' ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר 'לכפר על נפשותיכם' שהקרבנות לכפרה הם באים, והשלישית היא תרומת המשכן ולא היתה יד כולם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו.

רש"י

א. לכפר על נפשותיכם שלא נתגפו על ידי מנין. ב. לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב תרומת ה' שלש פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר ומהם נעשו האדנים, והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא מנין האמור בתחלת חומש הפקודים (במדבר א א) 'באחד לחדש השני בשנה השנית' ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים.

מהו התרומה השנייה המרומזת בקרא?

רבינו

'העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם' שכל הצריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המצות [בן י"ג שנה] יביא מחצית השקל לקרבנות.

[תרומה נפרדת בעת הקמת המשכן לקרבנות מכל בן י"ג שנה]

רש"י

שמנאן משהוקם המשכן הוא מנין האמור בתחלת חומש הפקודים (במדבר א א) 'באחד לחדש השני בשנה השנית' ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים. [התרומה שהתחילה בשנה השניה והיתה מידי שנה בשנה לקרבנות ציבור] קושיות רבינו על רש"י

א. שם נאמר (שם א מט) 'אך את מטה לוי לא תפקד' והשקלים של קרבנות לויים חייבין בהם לדברי הכל. ב. השקלים לקרבנות אינם מבין עשרים שנה ומעלה אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול [ושם מנו מבין כ' שנה].

חשוב מנין בני ישראל בשני הפעמים שמונו אותם

מנאן כשהתחילו בנדבת המשכן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ונתנו כל אחד מחצית השקל והשנית שמנאן משהוקם המשכן [בא' באייר בשנה השנית] ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן (לה כו) ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן 'ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים' (במדבר א טו) והלא בשתי שנים היו, ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה שלא נמנו ובשניה נעשו בני עשרים.

רבינו

א. יותר נכון שנאמר שכך ארע המעשה שהיו ישראל בשעת מנין הראשון תר"ג אלף ותק"ן ומתו מהם הרבה בשבעה חדשים כנהג שבועולם ובני עשרים משלימין שנתן מתשרי ועד איר וארע הדבר שהיו המשלימין כמנין המתים.

ב. לפי דעתי אין השואת המנין שאלה כלל כי במנין הראשון נמנה שבט לוי עמהם כי עדין לא נבחר ולא יצא מכלל העם ובמנין שני נאמר לו 'אך את מטה לוי לא תפקד' והנה אותם המשלימין שנתם שנעשו בין שני המנין בני עשרים שנה ומעלה היו קרוב לעשרים אלף, וזה דבר ברור כי ממה שהצריך לומר במנין שני 'אך את מטה לוי לא תפקד' ראייה שהיה נמנה עמהם עד הנה ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיות לגיזין של מלך.

רש"י

תשובה לדבר אצל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששינו במסכת ר"ה (ב:) ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשניה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילים מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר.

קושיות רבינו על רש"י

א. אני תמה איך יתכן שהיה קהל גדול כמוהו ולא ימותו בו בחצי שנה למאות ולא לפי דברי הרב עמדו בשבעה חדשים ולא מת אחד ובתורה כתיב 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם'.

ב. עוד קשה כי מנין שנות האנשים איננו למנין שנות עולם מתשרי אלא מעת לעת מיום הולדו שלכן להם וכן בכל מניני התורה בשנות האדם כך הם נמנין מעת לעת, אם כן כל הנולדים מתשרי ועד אייר השלימו שנה בינתים ונתרבו בין שני המנין עם רב.

מתי נתחנכו הלויים לשרת לפני ה'?

רבינו (במדבר א יד)

בחירת תולדות בני אהרן לבדם היתה בהר סיני ביום צותו על מעשה המשכן אבל הלויים לא נצטוו בבחירתם בהר סיני רק במדבר סיני באהל מועד כמו המצוה הנזכרת בבני ישראל. [לשיטתו לעיל שנפרדו מהעם במשכן ולכן רק במנין השני לא התפקדו]

רש"י (לקמן לה טז)

בציווי משה ללויים אחרי מעשה העגל מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו אתם ההורגים אותם בדבר זה נתחנכו להיות כהנים למקום. [לשיטתו לעיל שמיד אחרי העגל נתחנכו ולכן גם במנין ראשון לא התפקדו]

ביציאתם ממצרים נאמר 'כשש מאות אלף רגלי הגברים' את מי מנו?

רש"י

רבינו

הגברים מבן עשרים שנה ומעלה.
[לשיטתו שהשתנה המנין האיך נשאר מניסן ועד מחרת יוהכ"פ אותו מנין]
א. כשש מאות אלף ולא שש מאות אלף ומתו מהם עד המנין הזה ונתרבו במשלימים שנותיהם.
ב. 'הגברים' אינן בני עשרים אבל כל הנקרא איש מן שלש עשרה שנה ומעלה בכלל כי הוא להוציא הנשים והקטנים בלבד.

וְאֵת בְּגֵדֵי הַטָּהָר וְאֵת בְּגֵדֵי הַהֲדָטָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֵת בְּגֵדֵי קָדְשׁוֹ לְכֹהֵן לְאֵלֹהֵי

מהו בגדי השרד?

רש"י

רבינו

אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת השני האמורים בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני.
[הבגדים שסכו בהם את כלי המשכן]
הכרח רש"י

מה שאמר בכאן ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן פי שהם בגדי שתי מעלות בדי השרד ובגדי הקדש להגיד שלא ילבשם רק אחד העם הכהן הגדול מאחיו ויקראם כן כבואו לשרת בקדש, ומשום שלא נאמר לשרת בקדש הוסיף לבאר [ב' המעלות] בגדי השרד ובגדי הקדש.
רבינו דוחה ראיות רש"י

הא דנאמר מן התכלת ומן הארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הזכיר 'השש' כי נתן חשבון זהב ובכסף ובנחשת כמה הביאו ישראל ומה עשו בהם ואח"כ אמר שמן התכלת והארגמן ותולעת השני לא הוסיף ולא גרע [שהביאו בדיוק כמה שהיו צריכים] אבל 'השש' לא הזכיר א. שאינו חשוב. ב. אולי הביאו ממנו הרבה והותר.

אולי לא היתה בהם קפיא ויעשו אותם כרצונם בגדי שרד ממין אחד לבדו והם עשו [מעצמם] מן התכלת והארגמן ותולעת השני ולא רצו בשש כי איננו נכבד כמותם ואחרי שנעשו כן רצה ה' שיהיה התכלת לארון והארגמן למזבח השני לשלחן.
רבינו מקשה עוד על רש"י

א. מה טעם שיאמר הקב"ה למשה ויעשו בגדי הקלעים או בגדי השרידה בלי שיבאר לו כמה יהיו שנים או מאה וכמה ארכם וכמה רחבם ולמה יעשו ואין הענין מובן כלל בדבור הזה.
ב. מזכיר אותם לעולם קדם בגדי אהרן
ג. מה פי' לשרת בקדש כי זה ירמז על עבודת הקרבנות בקדש כמו שאומר 'או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש' (כח מג) לא על עבודת חוץ ומשא.
ד. כתוב ויעשו את כל אשר צויתך את אהל מועד וגו' ואת בגדי השרד ולא צוה אותו תחלה על בגדי השרד כלל.

וְעִשְׂתִּי אֹתוֹ טָמֵן מְטֻחַת קָדְשׁ רַחֵם מְרַקַּח מְעֻשָׂה רַחֵם טָמֵן מְטֻחַת קָדְשׁ יְהִיָּה (לכח)

איך בשלו הבשמים בשמן?

רש"י

רבינו

נתלקו בו חכמי ישראל:
רבי מאיר - בו שלקו את העקרין, אמר לו רבי יהודה והלא לוסן את העקרין אינו ספק.
רבי יהודה - שראום במים, שלא יבלעו את השמן, ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל העקרין.
וקלטו השמן מעליו, כי כן מעשה הרקחים בכל שמן מבושם, ולכך קצר הכתוב וצוה שיעשו השמן הזה רקח מרקחת כמעשה רוקח, ולא פירש המעשה, כי דרך הרקחים ידועה בהם.

וְאֵתָה דָּבָר אֶל קָנִי וְיִטְרָאֵל לְאָמֹר אַךְ אֶת טְהַלְתֵּי תִטְמְרוּ בִּי אוֹת הֲיִי וְהִינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לְדַעַת בִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם (לא א)

מנין שאין מלאכת המשכן דוחה שבת?

רש"י

רבינו

א. ואתה דבר אל בני ישראל - ואתה אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן, אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה.
ב. אך את שבתתי תשמרו - אף על פי שתהיו רדופין וזריזין וזריזות מלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מיעוטי, למעט שבת ממלאכת המשכן.
רבינו מקשה על רש"י
לא נתכון אצלי כי לפי מדרש רבותינו באכין ורקין ימעט בשמירת השבת, כי המיעוטים אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצווה בו, ואם תדרוש המיעוט בענין מלאכת המשכן יהיה מותר לעשותה בשבת [המיעוט של 'אך' נכתב במצות שבת וא"כ ממעט במצות שבת ולא במלאכת המשכן].

וקראו לזה המטבע 'שקל' והיו קורין לשקל של משה שהוא שקל התורה 'סלע' כתרנומו.
ג. יש אומרים הטעם ממה שאמרו (בכורות ה.) מנה של קדש כפול היה וכן כל המטבעות [ולכן שקל של תורה הוא ד' דינרים ושקל של חז"ל ב' דינרים].
רבינו דוחה תי' ג'
אינו כן כי שקלי עבד ואונס ומפתה אינם של קדש [והם של ד' דינרים].

מדוע נקרא 'שקל הקדש'?

רש"י ורבינו

בעבור שמשקלי הערכין ופדיון הבכור במטבע הוא שהם קדש וכן שקלי המשכן וכן כל כסף קצוב האמור בתורה יקרא לו הכתוב שקל הקדש. טעם שלשווה התורה נקראת 'לשווה הקדש' רבינו

מפני שדברי התורה והנבואה וכל דברי קדשה כלם בלשון ההוא נאמרו והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו 'אנכי' ו'לא יהיה לך' ושאר דברות התורה והנבואה ובו נקרא בשמותיו הקדושים, אל, אלהים, צבאות, ושדי, ויו"ד ה"א, והשם הגדול המיוחד ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בס ומלאכיו וכל צבאיו לכלם בשם 'קרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם ויצחק ושלמה וזולתם.
רמב"ם

אל תחשב שנקרא לשוננו לשון הקדש לגאונות או לטעותנו אבל הוא כי זאת הלשון קדושה לא ימצאו בה שמות לאבר הבעילה בזכר או בנקבה ולא לטפה ולשתן ולצואה רק בכנוי.
רבינו מקשה על הרמב"ם
אם מפני טעמו היו קורין לו 'לשון נקיה'.

הַעֲטֹר לֹא יִרְפָּה וְהַדָּל לֹא יִמְעִט (ל טו)

האם הוא שליחות [שאינו חייב] או מניעה [שאסור]?

הנראה מן הכתוב הזה שאם הביא הדל בשקלו פחות ממחצית השקל שהוא עובר בלאו הזה שהכתוב הזה מניעה שלא נוכל לפרש בהדל לא ימעט שלילות [שאינו חייב למעט] וא"כ יהיה שתיהן מניעות אם שקל העשיר היחיד יותר ושקל הדל פחות עברו בלאו.

האם חייבים על לאו זה?

שמה מה שהיו תורמין על האבוד [הגבאים תורמים על מי ששלח שקלו ואבד בדרך] ועל העתיד לגבות [תורמים על מי שעתיד לשלוח את שקלו ועדיין לא שלחו] (כתובות קח.) יתקן להם זה כי הדל הממעט במותר עתיד לגבות הוא ומן העשיר המרבה לא יתרמו הגבאים ביתרון ולא יהו מזכין במותרות, וראיתי לכה"ג ולכל המונים המצות שלא הזכירו הלאו הזה.

המשך בעמ' 4

אוצרות רבינו - המשך

ב. עוד אמר במדרש חזית (שה"ש רבה א נח) צרור המור דודי לי, זה אברהם, מה המור הזה ראש לכל מיני בשמים, כך אברהם ראש לכל הצדיקים, מה המור הזה אין מפיח אלא באור, כך אברהם לא נודעו מעשיו עד שהושלך לכבשן האש, ומה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו מתמרמרות, כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורין. והנה המוסק ריחו מפיח בלא אור.
ג. עוד שנינו (מקואות פ"ט מ"ה) אלו חוצצין בכלים הזפת והמור וכו', על המרדעת, רבן שמעון בן גמליאל אומר עד כאיסר האיטלקי. וקתני (שם משנה ז) זה הכלל כל המקפיד עליו חוצץ וכל שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ. ואין המוסק דבר נדבק כזפת שיחוצץ.

רבינו מיישב קושיות האבע"ז לשיטת האבע"ז	אבע"ז מקשה על שיטתו
יתכן שיאמר 'אריתי מורי' בעבור כי הוא דם נצרך בבטן החיה הדומה לצבי מלוקט [מלוקט מעשבים]	הוא הקשה כי כתיב (שה"ש א) 'אריתי מורי' שהוא דבר מלוקט [מלוקט מעשבים]
ואמר וידי נטפו מר, כי הכתוב ידמה ריחו כאילו ידיו תיטופנה מריח שהוא נטפי מים	עוד מן הכתוב (שם ה ה) 'וידי נטפו מר' [שהוא דבר לח] אבע"ז מיישב הקושיא אולי כן הוא בהיותו לח.

רבינו מפיא קושיא נוספת על שיטת האבע"ז

אחרים (הראב"ד בהל' כלי המקדש פ"א ה"ג) אמרו איך יכנס בקטרת ובשמן הקדש דם חיה טמאה.

רבינו מיישב הקושיא

גם זו אינה קושיא, כי הלחות ההוא הנאסף בה מרוב הדם ויוזב ממנה בחייה אין בו לא טומאה ולא מאוס.

רבינו מפאר לשיטתו [לעיל] 'וידי נטפו מר'

יתכן שיהיה שיעורו וידי נטפו שמן מור, כי המנהג לסוך בו גם הידים לעדן ולרכך אותן, כדכתיב (אסתר ב יב) ששה חדשים בשמן המור, ופירשו בו (מגילה ג.) שמן זית שלא הביא שלישי, מפני שמשיר את השער ומעדן את הבשר. והענין, כי השמן הזה מתקנן אותו במור, ונקרא כן, וזה פ"י 'נטפו'. פ"י 'קנמן בשם'

רש"י	לפי שהקנמן קליפת עץ הוא, יש שהוא טוב ויש בו ריח וטעם, ויש שאינו אלא כעץ, לכך הוצרך לומר קנמן מן הטוב.
רמב"ם	והרב רבי משה (בפירוש המשנה כריתות א א) אמר שהוא קשר 'סליכה'
אחרים [אבע"ז]	שהוא העץ הטוב הנקרא 'עטיב'
רבינו	לפי דעתי הוא התבן המבושם הנקרא בערבי אדבר, ובלשון הרומים 'אשקיננט' והוא בשם חשוב, והוא בלעז "סאייקא דמיקא", והוא מרעה לגמלים במקומו.

רבינו מקשה על רש"י והרמב"ם והאבע"ז

ואינו כדברי כולם, שהרי אמרו בבראשית רבה (סו ג.) ובמדרש חזית (שה"ש רבה סו) קנמן היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלים ממנו, והנה הוא כעשב השדה ירעו אותו הצאן [ולשיטתם אינו עשב].

וְעֵשֶׂיִת קִיָּוֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוּ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ וְכוּ' (ב י)

האם הכיור מעכבת?

הרחיצה היא המצוה והכיור צוה בו להזמנה [שהיא מים במשכן] ואיננו מעכב ולא מצוה והראיה כי ביום הכפורים כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מקתון של זהב שהיו עושים לכבודו (יומא מג.) אבל למדנו שהכיור צריכה כלי [שרת].

וְרַחֲצוּ אֶהָרָן וְקִיָּוֹ מִמֶּנּוּ אֶת יָדָיו וְאֶת רַגְלָיו (ב י)

טעם הרחיצה

א. הרחיצה הזו דרך כבוד שלמעלה כי כל הקרב לשלחן המלכים לשרת וליגע בפת המלך וביין משתיו רוחץ ידיו בעבור היות הידים עסקניות והוסיף בכאן לרחץ הרגלים בעבור היות הכהנים משרתים יחפים ויש בבני אדם ברגליהם הזמא וכעור.

ב. ע"ד האמת בעבור היות ראשית האדם וסופו הידים והרגלים כי הידים למעלה מכל גופו בהגביהו אותן והרגלים למטה והם בצורת האדם רמו לעשר ספירות שיהיה כל גופו ביניהן לפיכך נצטוו משרתי עליון לרחוץ הידים והרגלים והרחיצה הזאת לקדשה תרגם אותה אנקלוס ומן הענין הזה תקנו רבותינו נטילת ידים בתפילה שיתכוון לזה כטעם נשיאות כפים.

וְאִתָּה קַח לְךָ קְטָנִים רַאשׁ מִן דְּרוֹר חֲמֵט מְאוֹת וְקִנְיָן קְטָנִים וְכוּ' (ב כג)

מהו 'מזר'

רמב"ם	מזר	דרור
הסכימו המפרשים והרב רבי משה (הרמב"ם בהל' כלי המקדש פ"א ה"ב) מכללם, כי המור הוא הנקרא 'מוסק'. והתערובת.	רבי אברהם השיב כי איננו בשם אע"פ שריחו טוב, ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי	ופירשו דרור מלשון 'וקראתם דרור' (ויקרא כה י), שיהיה חפשי מן הזיוף והתערובת.
אבע"ז	רבי אברהם השיב כי איננו בשם אע"פ שריחו טוב, ואומרים המביאים אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי	רבינו מבאר להרמב"ם אולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי, לומר שיוקח מן הצבי ההוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם. וזה דבר ברור
רבינו	והקרוב שהוא הנקרא כן בלשון ערבי מור שיש ממנו מינין, מור אחמר ואביץ, ובו מקטידין, וריחו מפיח באור ביותר. והנה כל הלשונות עברית וארמית וגם הערביים שוות בו. ובלשון אגדה פרסית או יוגית נקרא אנמרין קרוב לזה, וגם בלשון רומיים נקרא מירא. ולהשוואת הלשונות בו נראה שהוא המין ההוא, והוא יחשב בסמים.	א. ואפשר שימצא עוד במיניו בעל ריח מבושם ביותר והוא הנקרא דרור, והלוקט לזה ידיו מתמרמרות שהוא מר כלענה ב. לכך אמר מר דרור, שיהיה נקי מן הזיוף שמזייפין אותו תמיד. ג. יתכן כי לשון "דרור" בכל מקום נקיות, וכן וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, שיהיו כל בעלי הארץ נקיים מעבדות ומכל שעבוד בגופם ובארצותם

רבינו מקשה על הרמב"ם

א. עם כל זה הנראה אלי מדברי רבותינו שאין המור מוסק, שהם אמרו במדרש חזית (שה"ש רבה ד יד) מור, אינמר"נון, והמוסק אף בלשון חכמים כך שמו מוסק, כמו שאמרו בברכות (מג.) חוץ ממוסק מפני שהוא מין חיה, וכן שם בירושלמי (פ"ו ה"י) בר ממוסקים, וכתב בעל הערוך (ערך מוסק) כי גם כך שמו בלשון יון.

בשורה טובה תדשן עצם
עבור לומדי הרמב"ן

התקבלה כמות מצומצמת של
חמשה חומשי תורה עם רמב"ן עם ביאור אור לעיניים
עבור ביהמ"ד / ישיבות / לומדים קבועים בתורת רבינו
המעוניינים מתבקשים לפנות למערכת
בצירוף שם ביהמ"ד / ישיבה וכתובת / מס' פל'

מעשה חשב

פרשת כי תשא

וְאֵת בְּגְדֵי הַיָּרֵד וְאֵת-בְּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן וְאֵת-בְּגְדֵי בְנָיו לְכַהֵן: (לא י)

מעשה חשב

1 נחלקו רש"י ורבינו בביאור כוונת הכתוב 'בגדי השרד': דעת רש"י הכוונה לבגדים שנתנו על הכלים בשעת המסעות. ולכן נקרא בגדי שרד מלשון 'שריד', בעבור היות הבגד ממין אחד. ודעת רבינו שהכוונה על הבגדי כהונה. ולכן נקראת 'בגדי השרד', שיתיחד בלבישתם אחד העם, היינו הכהן גדול.

ורש"י מביא ראיה לשיטתו דבגדי השרד אינו הבגדי כהונה, שהרי בפרשת פקודי (ל ט א) כתב 'ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש', ולא הוזכר 'שש' עמהם. ובבגדי כהונה לא מצאנו באחד מהם שיהיה ארגמן או תולעת שני בלא שש. וראיה זו בא רבינו ליישב כדמפרש ואזיל.

2 פירוש, דפסוק זה 'ומן התכלת וגו' [דלא נזכר בהם שש], לא מיירי מאופן 'עשיית' הבגדים, שיהיה אפשר להביא ראיה מזה שלא כתב 'שש' דלא מיירי מהבגדי כהונה. אלא מיירי מנדבת המשכן שהביאו כלל ישראל ומה עשו בהם, שהרי הפסוק בפרשת פקודי, שהתורה מונה שם כל נדבות המשכן כמה היה, כמה זהב וכמה כסף, ומה עשו בהם. וכוונת הכתוב לומר שמאלה המינים 'תכלת וארגמן ותולעת שני', עשו הבגדי כהונה, ואע"פ שלא נזכר 'שש' עמהם, שפיר מיירי מהבגדי כהונה. שמכיון שהכתוב לא מיירי מאופן עשיית הבגדים לא הוצרך להזכיר גם את 'שש'.

ולכאורה למה לא פרט הכתוב כמה היה מנינם של אלה המינים כמו שפרט בזהב ובכסף, היינו משום שכלל ישראל הביאו מדוייק כפי מה שצריכים לבגדי כהונה, לא פחות ולא יותר. ולכן לא הוצרך לפרט הכתוב כמה היה. והטעם שלא נקט 'שש', כי איננו חשוב. ובאמת יכול להיות שהיה מדוייק, או אפילו שלא היה מדוייק, מ"מ כיון שאינו חשוב לא דיבר הכתוב מזה כלל. וראיה ליתרוץ זה בדפסוק שלאחריו (שם, פקודי) שמייירי מאופן 'עשיית הבגדים' כדכתיב 'ויעש את האפוד' שפיר כתיב 'שש'. דשם הוצרך הכתוב לפרט כל המינים שנעשו בהם הבגדים.

ומה שאמר בכאן בפרשת ראה קראתי ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן, טעמו שהם בגדי שתי מעלות, בגדי השרד ובגדי הקדש, להגיד שלא ילכסם רק אחד העם צבאו לשרת בקדש. ומפני שלא הזכיר כאן לשרת בקדש, הוסיף לזכור שהם בגדי שרד ובגדי קודש. ועוד צאו כמה ווי"ו יתירות צתוב. ופירוש ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש (להלן לט א) 1, שהוא מוצא אלה פקודי המשכן, ונתן חשבון זהב ובכסף ונחשת כמה הביאו ישראל, ומה עשו בהן, בעבור חשיבותם, ואח"כ אמר כי מן התכלת והארגמן ותולעת השני אשר הוציא להם עשו בגדי שרד, לא הוסיף ולא גרע. ולא הזכיר השש, כי איננו חשוב. ואולי הביאו ממנו הרבה והותיר. ושם לזכור ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה, ויעש את האפוד זהב וגו' (להלן לט ב) 2:

וְאֵתָהּ דִּבְרֵי אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ-אֵת-שִׁבְתֵּיהֶן תִּשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בִּינֵי וּבִינֵיכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְשֵׁיכֶם: (לא יג)

מעשה חשב

1 פירוש, דלפני פרשה זו של שמירת שבת מיירי מנדבת המשכן. ודעת רש"י דהמיעוט של 'אך' שכתוב בשבת קאי על הפרשה הקודמת, דהיינו מלאכת המשכן, ובא לומר שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת. אמנם דעת רבינו שלפי חז"ל שסוברים שאך בא למעט, היינו על אותה פרשה שנאמר בה, ולכן סובר שהמיעוט של 'אך' קאי על פרשה זו, דהיינו של שמירת שבת. ובא לומר שמילה ופיקוח נפש דוחה שבת.

2 פירוש, לפי דעת רבינו מנ"ל שהמשכן אינה דוחה שבת. ע"ז קאמר שדרשינן כן מהסמיכות של ה' פרשיות, דכיון דנסמכה פרשת המשכן לשמירת שבת, למדינן מזה שאין בנין המשכן דוחה שבת. ואע"פ שהם ב' פרשיות לעצמם, ו'אך' אינו קאי על מלאכת המשכן, וכמו שדרשו חז"ל (מכות יג) דלאו שאין בה מעשה אין לוקין עליו, מהסמיכות של 'לא תחוסם', ו'ארבעים יכנו', דרק לאו שיש בה מעשה כגון חסימה לוקין עליו. הרי שדרשינן סמיכות של ב' פרשיות, אע"פ שב' הפרשיות הם לעצמם.

3 על דרך הפשט מודה רבינו לרש"י ד'אך' קאי על הפרשה הקודמת של מלאכת המשכן. אבל ע"ד הפשט 'אך' אינו מועט כדרשת חז"ל. אלא מפרש משמעות התיבה 'אך' כמו 'אבל', שאפילו שעוסקים במלאכת המשכן. אבל השבת צריכים לשמור. וכן מפרש ברבינו בחיי דתיבת 'אך' משמעו 'אכן'.

4 העולה מן האימורין: שיש לנו ד' לימודים שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת. א. 'אך' - בא למעט על הפרשה הקודמת של מלאכת המשכן, (רש"י). ב. מסמיכות הפרשיות של מלאכת המשכן ושמירת שבת, (רבינו). ג. ד'אך' קאי על מלאכת המשכן, אבל המשמעות של 'אך', היינו 'אבל' (רבינו ע"ד הפשט). ד. מהכתוב 'את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו', (תורת כהנים).

רמב"ן

ואת בגדי השרד. לא ידעתי למה לא היה תחלה לעשות הבגדים האלה, כאשר עשה בכל מלאכת המשכן ובבגדי אהרן ובניו, כי היה ראוי שיאמר לו ועשית בגד כליל תכלת לכסות בו הארון ובגד ארגמן לכסות בו המזבח ובגד תולעת שני לכסות בו השלחן, ועתה כאשר יצוה את העושים יכלול אותם עם שאר המלאכה. ואולי לא היה זהם קפידא ויעשו אותם כולגום בגדי שרד ממין אחד לבדו, והם עשו מן התכלת והארגמן ותולעת השני. ולא ראו כשם כי איננו נכבד כמותם. ואחרי שנעשו כן ראה השם שיהיה התכלת לארון, והארגמן למזבח, והשני לשלחן (ומדבר ויג), ולכן הספיק להם האוהה בקצרה כאשר צוה על העושים, כי לדעתם יעשו בגדי השרד. ...

והעולה מדברי רבותינו, כי בגדי השרד הם בגדי כהונה עצמם, והזכור זה במסכת יומא (עב). ואם כן הנכון שנפרש בגדי השרד, בגדי היחוד, כלומר בגדים שיתיחד לבנישתיא אחד העם הגדול מאחיו. וכן ובשיריים אשר ה' קורא (ויאל ג ה), השיריים שרדו מהם (יהושע י כ), מן פליט ושירי (ירמיה מז יז). וירמזו לבגדי אהרן, ויקראם כן, שלא ילכסם רק יחוד דבורו, אהרן בחייו, ואחריו הכהן הגדול אשר יולק על ראשו שמן המשחה ומלא ידו ללבוש את הבגדים (ויקרא כא י). והכתוב יזכיר בגדי אהרן לעולם דרך כבודו, כמו שאמר לכבוד ולתפארת (לעיל כח ז), בגדי קדש (לעיל כח ד), ל'ץ הזהב נזר הקדש (ויקרא ח ט), ועל כן קראם בגדי השרד, בגדי מלכות. וזה טעם את בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן הכהן (להלן לו יט), כי שם לזכור. וכן יאמר בפרשת ויביאו את המשכן (להלן לט מא):

וזאת למודעי כי העיקר להגות בתורת רבינו הקדוש בלשוננו הטהור והזהב ובכל דברי תורתנו הקדושה, אך להקל על המתקרבם לקודש באנו להכניסם אל תחת כנפי השכינה תורתו של רבינו. והשתדלנו להיצמד ללשונו של רבינו הקדוש ורק במקום שהוצרכנו לקצר או לברר הוספנו או הורדנו כמה מילים להבנת הדבר לאנשים פשוטים כמונו עד שנזכה כולנו להגות בפנים בתורתנו הקדושה.

ואך למותר הוא לפרש שאם שגינו בהבנת דברי קדשו הטעות וחוסר ההבנה היא בנו.

מתוך הקדמתו של רבינו לפי עה"ת:

יעתה דע וראה מה אשבי שואלי דבר בכתיבת פירוש התורה, אבל אתנהג כמנהג הראשונים, להניח דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדרים בשבתות ובמועדים, ולמשוך לבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשמיעתם ולירועים חן. ואל חנון וחנונו וירבנו. ובמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם, עכ"ל.

לכל עניני המכון הערות והארות
ניתן לפנות למייל או לטל:

h0548402450@gmail.com

054-8402450

כל הזכויות שמורות ©